

DELA IVANA CANKARJA (1876–1918) V KNJIŽNICI DR. HENRIKA TUME

PETRA KOLENC

Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU

petra.kolenc@zrc-sazu.si

Izvleček: 11. decembra 2018 je minilo 100 let od smrti pisatelja, esejista in politika Ivana Cankarja (rojen 10. maja 1876), ki je že za čas svojega življenja, v desetletjih po smrti pa še v večji meri, veljal za osrednjo osebnost tako slovenske proze kot dramatike, z nekaterimi svojimi spisi in nastopi pa je pomembno zaznamoval tudi slovenski politični prostor. Prispevek na kratko predstavi knjižne naslove Cankarjevih del, ki se nahajajo v knjižnici pravnikarja, politika, alpinista in publicista dr. Henrika Tume na Raziskovalni postaji ZRC SAZU v Novi Gorici.

Ključne besede: Henrik Tuma, Ivan Cankar, leposlovje, knjižnica dr. Henrika Tume

Knjižnica dr. Henrika Tume na Raziskovalni postaji ZRC SAZU v Novi Gorici med obsežno zbirko domačega in tujega leposlovja v štirinajstih jezikih (547 bibliografskih enot), ki govori o knjižni produkciji na prehodu 19. v 20. stoletje, na svojih policah hrani skoraj celoten opus del Ivana Cankarja, ki ga je dr. Henrik Tuma imel priložnost tudi osebno spoznati, kar razberemo iz njune korespondence (ZHT – škatla 3, pisma). Cankar mu sicer ni posvetil nobenega izvoda, pač pa je to storil Ivan Regent, ki se je Tume spomnil ob svojem (skupaj z Giovannijem Sussekom) prevodu Hlapca Jerneja v italijanski jezik (*Il servo Bortolo e il suo diritto* iz leta 1924).

Tuma, ki je spremljal Cankarjevo pisanje vse od njegovih prvih objav v *Ljubljanskem zvonu*, je v svoji vni pokupil in prebral vse, kar je Cankarjevega izšlo. Spremljal ga je od njegove prve samostojne objave zbirke *Vinjete*, ki je izšla pri prvem sodobnem slovenskem založniku Lavoslavju Schwentnerju leta 1899. V Tumovi knjižnici je zbirka na seznamu manjkajočih, vendar registriranih bibliografskih enot z inv. št. 561, kar pomeni, da jo je Tuma kupil, še preden sta si z

ženo Marijo ustvarila skupno življenje in si kupila hišo v Gorico. Sledila so Cankarjeva zgodnja dela: leta 1900 pri Schwentnerju izdana drama *Jakob Ruda* ter leto kasneje *Knjiga za labkomiselne ljudi*. V istem letu je objavo doživel Cankarjev prevod *Hamleta* Williama Shakespeara, ki ga je izdal goriški založnik in tiskar Andrej Gabršček. Leta 1901 so pri Slovenski matici izšli *Tujci*, Tuma je kupljeni knjigi kasneje dal privezati še Cankarjeva dela *Križ na gori* (1904), *Potepuh Marko in Kralj Matjaž* ter *V mesečini*, zadnji dve izšli pri Slovenski matici leta 1905. Leta 1901 je izšla prva družbenokritična komedija *Za narodov blagor*, za katero je Cankar dolgo iskal založnika. Tedaj je Schwentner že bil podpornik slovenske moderne in čeprav je Cankarja pregovarjal, naj delo spremeni, mu je besedilo vendarle objavil, vendar z nekoliko nižjim honorarjem. Tuma je za svojo knjižnico tudi to delo pridobil, privezati pa mu je dal še dramo *Kralj na Betajnovi* (1901), ki jo je prav tako založil »podpornik moderne«. Slednji je leta 1902 na novo izdal leta 1899 uničeno *Erotiko*, ki je del Tumove knjižnice. V zbirki Anton Knezova knjižnica Slovenske Maticice je kot

deveta knjiga izšel roman *Na klancu* (1902), Tuma je knjigi dal privezati še t. i. povest o Cukrarni, *Življenje in smrt Petra Novljana*, ki sta jo Cankarju založila tako Schwentner kot Kleinmayr & Bamberg, tj. založba, ki je s kakovostnimi izdelki zelo vplivala na razvoj slovenske knjiž(ev)ne kulture. Na Tumovih knjižnih policah niso manjkala niti v letih 1903 in 1904 izdana dela *Ob zori*, *Križ na gori*, *Gospa Judit* in *Hiša Marije Pomočnice*. Leta 1905 in 1906 so Cankarju izšla, poleg že omenjenih *Potepuh Marko in kralj Matjaž* ter *V mesečini*, tudi *Nina* in *Martin Kačur*, tudi slednji je Tuma pridobil za svojo knjižnico. Leto 1907, ko je Cankar najavil svoje politično delovanje, tudi s knjigo *Hlapec Jernej in njegova pravica*, je bilo leto njenega prvega srečanja. Slednje se je dogodilo 15. oktobra 1907, ko je Tuma v Gorici v hotelu »Pri zlatem jelenu« prišel Cankarjevemu predavanju *Slovenskemu ljudstvu in slovenski kulturi*. Predavanje je organiziral odvetniški pripravnik v Tumuvi pravni pisarni, Anton Dermota, tedanji urednik social(istič)ne revije *Naši zapiski*, ki je z letom 1911 začela izhajati v Gorici (Marušič 2018: 13). Temeljitejši stiki med Cankarjem in Tumo pa so se dejansko začeli nekaj let kasneje, ko je Tuma Cankarja povabil na letovanje v Kranjsko Goro (glej Kolenc 2018a, 2018b). Tuma je Cankarja kmalu povabil k pisanju za *Naše Zapiske*: »Poslal sem Vam svojčas na račun *Naših Zapiskov* predujem v znesku K 150.-, katere ste nujno potebovali ter Vas povabil, da nam o priložnosti pošljete svoje doneske za našo revijo. Dasi je že več nego pol leta preteklo in so se oglasili na moje vabilo že skoraj vsi sposobni sodrujniki socijalističnega mišljenja, od Vas nimam nobenega glasu. Zaradi tega se obračam ponovno na Vas, da mi napišete ali že kak članek ali pa literarne prispevke. Seveda se dajo uporabiti za *Naše Zapiske* le take črtice, ki so socijalnega pomena. Pričakujem od Vas, da se mi že ali za december, posebno pa za prvi list novega leta oglasite« (ZHT, Pismo Henrika Tume, 29. 10. 1913 Ivanu Cankarju). Cankar se v revijo nikoli ni oglasil, na sploh je bil njegov odnos do Tume, ki se je stopnjeval s Tumo-

Tumov izvod *Hlapca Jerneja* kot ga je upodobil Hinko Smrekar. Knjiga je bila zadeta »od oskalka (!) granate v knjižnici l. 1916 v Gorici«, kot je to na knjigo zabeležil Henrik Tuma.

vo negativno recenzijo Cankarjeve povesti *Milan in Milena*, hladen. »Z neko tesnobo jamemo čitati zadnja leta nova Cankarjeva dela. Kedar Cankar zapusti bogati svet čustvenega stremjenja in se hoče lotiti velikih problemov, knjigo po čitanju odložimo razočarani ... In kakor družba, ki obdaja Cankarja, nima poguma rešiti probleme domovine, vere in družinske sreče, ki ima svoj najvišji izraz v materini ljubezni, tako tudi Cankarju zastane pero, komaj se hoče takniti problemov nad spolnostjo« suvereno¹

¹ Suvereno tudi zato, ker je Tuma ravno v tistem času javnosti predstavil poglobljeno študijo *Seksuelni problem* (izhajala je v nadaljevanjih v *Naših Zapiskih*), kjer spolni nagon utemeljuje z biološkega, sociološkega, zgodovinskega ter psihološkega vidika kot temeljno življenjsko silo.

zapiše Tuma v recenziji omenjene povesti (Tuma 1913: 187–188).

Vendar Cankar odnosa s Tumo ni prekinil, kajti zavedal se je nekakšnega dolžniškega odnosa do njega, ta mu je z gesto plačanega predujma zagotovil nekaj brezskrbnih (sitih) dni, predvsem pa mu je s tem zaupal, da bo v *Naše zapiske* poslal kak (socialno obarvan) članek. Njuna korespondenca je nenazadnje trajala vse do Cankarjeve smrti v letu konca prve svetovne vojne.

Med inventarizirami deli je v Tumovi knjižnici zbran skoraj celoten Cankarjev opus, iz katerega so izvzeta samo tri dela: *Moje Življenje*, napisano v času, ko je izbruhnila prva svetovna vojna, ter dve posthumno izdani deli, *Mimo življenja* in *Romantične duše*, izšli v dvajsetih letih 20. stoletja.

Škode, ki jo je prva svetovna vojna naredila knjižnici, Tuma ni omenil, saj mu je večino knjig uspelo rešiti pred uničenjem, čeprav so mu jih izstrelki nekaj poškodovali, med njimi Cankarjevega *Hlapca Jerneja*, ki je bil »zadet od oskalka (!) granate v knjižnici l. 1916 v Gorici«, kot je to Tuma zabeležil na knjigi.

Mnogo daljše in bolj vsestransko javno delovanje in življenje Henrika Tume (1858–1935) v primerjavi s Cankarjevim (1876–1918) vendarle ni zasenčilo moči Cankarjevih del, ali kot je o njiju primerjalno razmišljal Dušan Kermavner: »Tuma je postal odločen stvarni kritik slovenske politike in s tem upornik proti rodoljubarskemu dušenju sleherne kritike požrtvovalnega prizadevanja za narodov blagor; v tem pogledu mu bo priznati morda najodločilnejše mesto poleg Ivana Cankarja, za katerim je seveda zaostajal v prodornosti in neposrednosti vplivanja na slovensko življenje« (Kermavner 1997: 418).

Literatura, ki je slovenskemu buditelju pomagala pri njegovih javnih nalogah, je zavzemala vidno mesto tudi v Tumovem življenju. Že sredi 19. stoletja je postala sinonim za kulturo, saj se je slovenski narod kot moderen politični narod oblikoval na podlagi zavesti o skupnosti, ki piše in govori isti jezik, in ki se ni sklicevala na zgodovinsko oz. državno pravo. Tumovo spremljanje domače knjižne produkcije je bilo tudi zato zelo poglobljeno.

V tem kontekstu so Cankarjeva dela Tumo nago-varjala, ne samo kot sodobnika, temveč predvsem kot misleca in politika, saj si je tako kot Cankar prizadeval iztrgati slovenski narod iz »ujetništva socialnih krivic in družbene neenakosti«.

VIRI IN LITERATURA

ZRC SAZU, Raziskovalna postaja Nova Gorica, ZHT – Knjižnica in arhiv dr. Henrika Tume.

ZRC SAZU, RPNG, ZHT – škatla 3, Pisma: Tumova korespondenca: C, Č.

Tuma, H. 1994: *Pisma: osebnosti in dogodki (1893–1895)*. Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Trst: Devin.

Kermavner, D. 1997: Urednikove dopolnitve. V: Henrik Tuma: *Iz mojega življenja: spomini, misli, izpovedi*. Ljubljana: Založba Tuma 1997, 413–472.

Kolenc, P. 2008: *Dr. Henrik Tuma (1858–1935) in njegova knjižnica*. Nova Gorica-Ljubljana: Založba ZRC.

Kolenc, P. 2018a: Rešiti berača z belo krizantemo. V: *Razpotja*, št. 32, letn. IX, jesen 2018, [v tisku].

Kolenc, P. 2018b: Henrik Tuma in Ivan Cankar. V: *Goriški letnik: zbornik Goriškega muzeja*, 42, (2018), 295–301.

Marušič, B. 1999: Knjižnica dr. Henrika Tume. V: *Zbornik Goriške knjižnice Franceta Bevka: ob njeni petdesetletnici*. Nova Gorica: Goriška knjižnica Franceta Bevka, 7–13.

Marušič, B. 2018: Njegovi stavki kot bengalične luči: Ivan Cankar je oktobra predaval tudi v mestu ob Soči. V: *Primorski dnevnik*, 10. 5. 2018, 13.

Tuma, H. 1913: Ivan Cankar: Milan in Milena. V: *Naši zapiski*, letn. 10, 187–188.

Tuma, H. 1994a: *Iz mojega življenja: spomini, misli, izpovedi*. Ljubljana: Založba Tuma 1997.

Tuma, H. 1994b: *Pisma: osebnosti in dogodki (1893–1895)*. Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Trst: Devin.